

ПЕРЕЛІКИ РЕГІОНАЛЬНО РІДКІСНИХ РОСЛИН АДМІНІСТРАТИВНИХ ТЕРИТОРІЙ ТА ПРИРОДНИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

К л ю ч о в і с л о в а: рідкісні рослини, регіональні охоронні списки, Червона книга, флора України, збереження рослин

Складання переліків рідкісних рослин, підготовка Червоних книг різних рівнів, визначення охоронного статусу та категорій рідкісності видів і таксонів іншого рангу є надзвичайно важливою складовою у справі збереження рослинного різноманіття. Актуальність цих дій документально підтверджена на міжнародному рівні, зокрема в другому завданні Глобальної та Європейської стратегії збереження рослин, виконання яких розраховане до 2020 і 2014 років, відповідно [57, 59]. Якщо на світовому, європейському та національному рівнях збереженню біорізноманіття приділяється значна увага, свідченням чого є публікації останніх редакцій Світового та Європейського Червоних списків, «Червоної книги України» [51, 60], то в регіональному вимірі в нашій державі така робота проводиться з різною інтенсивністю та за різними науковими підходами. Тому в цій публікації ми стисло висвітлимо історію регіональної охорони рослин в Україні, проаналізуємо поточну ситуацію щодо наявності, стану та структури офіційних і суто наукових регіональних переліків рідкісних рослин, а також запропонуємо рекомендації з їх удосконалення й уніфікації.

Ботаніки України були одними з перших у складанні регіональних переліків рідкісних рослин. Ще у 20-х роках минулого століття Є.М. Лавренко підготував список рідкісних рослин у межах Таганрозької та Маріупольської округ між р. Міусом та р. Кальміусом [26]. Пізніше В.І. Чопик, складаючи одні з перших переліків рідкісних рослин флори України, акцентував увагу на необхідності їх регіональної охорони в межах природних зон, пропонував окремі списки для Карпат, Полісся, Лісостепу, Степу та Криму [52, 53]. Проте згадані роботи мали

© М.М. ПЕРЕГРИМ, Т.Л. АНДРІЄНКО, 2014

завдання, які безпосередньо не стосувалися регіональної охорони рослин в Україні, а їхні автори долучалися до вирішення цього питання опосередковано.

Перший по-справжньому цілеспрямований перелік рідкісних рослин окремого природного регіону країни був підготовлений у 1970 р. О.М. Дубовик для Донецького Лісостепу [10]. З часом аналогічну роботу здійснили для території Криму [28]. Слід зазначити, що друга редакція кримського переліку рідкісних рослин [29] уперше для списків такого рівня містила відомості щодо категорії рідкісності видів. У подальшому кількість подібних досліджень рідкісних рослин окремих природних регіонів та адміністративних територій поступово зростала, а з кінця 90-х років ХХ ст. і донині спостерігається їх стрімке збільшення. Змінився і рівень деталізації відомостей: якщо у перших публікаціях переважно наводилися списки рідкісних для регіону рослин, то у подальшому додавалися різноманітні характеристики видів, інформація щодо їхніх ареалів, поширення в регіоні з відповідними картосхемами, еколого-ценотичних особливостей, іноді дані про стан та структуру популяцій, також вказувались об'єкти природно-заповідного фонду, у межах яких вони зростають. Нині найбільше регіональних досліджень рідкісних рослин (як на рівні природних, так і адміністративних територій) у межах України здійснено в південно-східній частині країни [7, 13, 18, 19, 22, 32, 34, 36, 37, 40, 50] та на Поліссі [1—3, 5, 20, 27, 35, 39, 42, 44]. Поза увагою не залишилися й інші регіони: АР Крим [8], Дніпропетровська [25, 47, 49], Закарпатська [9, 24], Запорізька [17, 47, 56], Кіровоградська [11], Київська [21, 33], Львівська [15, 45], Полтавська [4], Херсонська [6], Хмельницька [12], Чернівецька [54],

Черкаська [55] області, а також цілі регіони: Українські Карпати [31, 46], західні області країни [43], Приазов'я [16, 23], Кам'янецьке Придністров'я [30], Хотинська височина [48] та деякі інші. Підсумовуючи, відзначимо тенденцію щодо збільшення кількості «регіональних червоних книг», яка започаткована в 2003 р. публікацією «Червоної книги Луганської області» [32]. Ми схвально оцінюємо цей факт, оскільки такі видання дають змогу узагальнити існуючу інформацію щодо рідкісних видів певного регіону, проте структура та зміст таких книг, безперечно, потребують подальшого обговорення й удосконалення.

Фактичним початком юридичної охорони рідкісних рослин на регіональному рівні в нашій державі вважається 1978 р. — час офіційного затвердження облвиконкомом Ворошиловградської (нині — Луганської) області переліку рідкісних рослин, який був підготовлений за ініціативою співробітників Донецького ботанічного саду. За рік аналогічний перелік затвердили в Донецькій області [18]. Від часу здобуття Україною незалежності розробку й офіційне затвердження переліків регіонально рідкісних рослин адміністративних територій країни відповідними владними органами було продовжено. Нині такі офіційно затверджені списки є в усіх регіонах, окрім АР Крим та Черкаської області [38].

Без сумніву, їхнє значення не можна переоцінити, оскільки основна мета таких офіційних переліків — забезпечення юридичною охороною рідкісних і зникаючих видів рослин конкретних адміністративних територій. Тобто тих видів регіональної флори, які не потрапили до міжнародних червоних списків і «Червоної книги України», оскільки їм не загрожує зникнення у відповідних масштабах, але вони є рідкісними або кількість їхніх популяцій катастрофічно/різко скорочується в межах певної адміністративної території. Наявність виду в таких регіональних переліках, залежно від змісту затверджених положень, потенційно є підставою для створення об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення в місцях їхнього зростання, а також — для адміністративного покарання осіб та підприємств, які знищують або пошкоджують такі рослини і їхні локалітети. Все це — суттєвий важіль у справі охорони природи.

Проте нині юридична сила офіційних переліків регіонально рідкісних рослин у країні є слабкою. Одна з головних причин цього — абсолютна розрі-

неність існуючих списків і положень щодо них за структурою, формою укладання, значенням тощо. У виданні «Офіційні переліки регіонально рідкісних рослин адміністративних територій України» [38] наведено результати первинного порівняльного аналізу існуючих списків, де показані основні спільні риси та відмінності в їхній структурі. Пізніше на недосконалість і різноманітність у структурі та підходах до складання таких списків вказували й інші дослідники [14, 33, 41], щоправда, переважно без конкретної аргументації. Однак М.М. Перегрим [41] продемонстрував істотну різницю у співвідношенні «кількість видів у переліку регіонально рідкісних рослин адміністративної території / кількість видів флори цієї адміністративної території» — для різних регіонів цей показник змінювався від 4,69 до 25,20 %. З метою детальнішого аналізу чинних офіційних переліків регіонально рідкісних рослин адміністративних територій України та положень щодо них [38] ми підготували порівняльну таблицю, яка наочно, на конкретних фактах, демонструє їхню подібність і різноманітність.

Як бачимо з таблиці, всі списки мають різне юридичне значення, з огляду на основні тези положень щодо них. В одних регіонах (Сумська обл.) діє повна заборона на використання регіонально рідкісних рослин, в інших — дозволяється обмежене використання цих видів, а деякі (Запорізька, Миколаївська, Чернівецька області та м. Київ) — взагалі не мають таких положень, і тому їхні переліки є лише декларативними документами. Тому вважаємо за необхідне, насамперед, розробити типові положення щодо переліків регіонально рідкісних рослин. За основу найліпше взяти документ, затверджений у Сумській області. Вважаємо за доцільне внести такі зміни: за повної заборони на використання регіонально рідкісних рослин дозволити збирання видів з науковою і селекційною метою представникам організацій відповідних профілів без спеціальних дозволів; розробити й описати чіткий механізм адміністративних покарань зі шкалою штрафів у разі виявлення фактів знищення / пошкодження регіонально рідкісних рослин або їхніх місцезростань.

Здійснивши аналіз структури та складу всіх офіційних переліків, ми схилиємося до думки, що в цих документах має міститися інформація тільки про регіонально рідкісні рослини. Відомості щодо видів з «Червоної книги України» або Міжнародних охоронних списків, які зростають на цих адмі-

Порівняльна характеристика офіційних переліків регіонально рідкісних рослин адміністративних територій України

Адміністративна територія	Кількість видів судинних рослин у переліку	Кількість видів інших груп рослин та грибів	Категорії та їхня характеристика	Статус регіонально рідкісних рослин за відповідним положенням	Примітки
АР Крим	—	—	—	—	—
Вінницька обл.	123	немає	немає	особливий правовий статус; урахування вимог охорони видів під час вирішення питань відведення земельних ділянок, розробки проектної документації тощо	У додатку до рішення окремими списками наводяться переліки рослин, які зростають на території області та занесені до додатків Бернської конвенції, Європейського Червоного списку (1991), «Червоної книги України» (2009)
Волинська обл.	65	мохоподібні — 12, водорості — 22, лишайники — 5, гриби — 32	немає	особливий правовий статус; урахування вимог охорони видів під час вирішення питань відведення земельних ділянок, розробки проектної документації тощо	—
Дніпропетровська обл.	432	мохоподібні — 10, водорості — 5, лишайники — 4	5 основних: зниклі (0), зникаючі (1), вразливі (2), рідкісні (3), недостатньо вивчені (неоцінені) (4) та 2 додаткові: недостатньо відомі (5) і зниклі у природі (6)	особливий режим охорони; за незаконне добування, знищення або пошкодження рослин зі списку — відповідальність згідно з чинним законодавством	До списку внесені всі види «Червоної книги України» (2009), виявлені в області
Донецька обл.	266	мохоподібні — 10, водорості — 3, лишайники — 8, гриби — 1	немає	особливий правовий статус; урахування вимог охорони видів під час вирішення питань відведення земельних ділянок, розробки проектної документації тощо	У переліку трапляються деякі види з «Червоної книги України» (2009), що пов'язано з часом його офіційного затвердження
Житомирська обл.	154	немає	5 категорій: 0 — види, які, певно, зникли на території області; 1 — дуже рідкісні (зникаючі); 2 — рідкісні види; 3 — порівняно рідкісні види; 4 — невизначені види	особливий правовий статус; урахування вимог охорони видів під час вирішення питань відведення земельних ділянок, розробки проектної документації тощо	Додатковими списками у рішенні наводяться переліки рослин, які зростають на території області та занесені до додатків Бернської конвенції, Європейського Червоного списку (1991), «Червоної книги України» (2009)
Закарпатська обл.	405	немає	немає	підлягають особливій охороні	У рішенні окремими додатками наведені перелік судинних рослин області, внесених до «Червоної книги України» (1996), та перелік рослинних угруповань, що підлягають особливій охороні на території області
Запорізька обл.	145	немає	немає	немає	—

Порівняльна характеристика офіційних переліків регіонально рідкісних рослин адміністративних територій України

Адміністративна територія	Кількість видів судинних рослин у переліку	Кількість видів інших груп рослин та грибів	Категорії та їхня характеристика	Статус регіонально рідкісних рослин за відповідним положенням	Примітки
Івано-Франківська обл.	209	немає	немає	підлягають охороні та забороні збору, крім виняткових випадків; заборонити землекористувачам знищувати місцезростання видів	Перелік застарілий, зі значною кількістю видів, занесених до «Червоної книги України» (2009). У рішенні є додатки з переліком 45 видів рослин, обсяги заготівлі яких суворо лімітуються, та перелік видів рослин, промислово заготівля яких обов'язково узгоджується (57 + усі види <i>Crataegus L.</i>)
Київська обл.	146	мохоподібні — 18, водорості — 32, гриби — 49, лишайники — 36	немає	особливий правовий статус видів; урахування вимог щодо їхньої охорони під час розробки нормативних актів місцевого рівня; за порушення вимог охорони та відтворення — відповідальність згідно з чинним законодавством	—
Кіровоградська обл.	90	немає	немає	статус особливої охорони	Перелік регіонально рідкісних видів застарілий, тому в ньому трапляються види, внесені до «Червоної книги України» (2009); крім того, окремо наведені види з «Червоної книги України» (1996)
Луганська обл.	184	водорості — 6, лишайники — 5	немає	підлягають особливій охороні; заготівля видів здійснюється у виняткових випадках; торгівля — заборонена	У переліку трапляються деякі види з «Червоної книги України» (2009), що пов'язано з часом його офіційного затвердження
Львівська обл.	259	немає	5 категорій: зниклі (0), зникаючі (1), вразливі (2), рідкісні (3), недостатньо відомі (4)	підлягають особливій охороні; врахування спеціальних вимог щодо охорони видів під час вирішення питань відведення земельних ділянок, розробки проектної документації тощо; заготівля (збирання) видів рослин здійснюється лише за дозволами	Окремим додатком до рішення наведений перелік видів з «Червоної книги України» (1996), які зростають на території області. У переліку власне регіонально рідкісних рослин трапляються деякі види з «Червоної книги України» (2009), що пов'язано з часом його офіційного затвердження
Миколаївська обл.	38	немає	немає	немає	Перелік радянського періоду; в його складі є і види з «Червоної книги України» (2009)
Одеська обл.	250	водорості — 36, гриби — 2, лишайники — 4	5 категорій: зникаючі, вразливі, рідкісні, недостатньо вивчені, екзоти, рідкісні в межах природного ареалу	підлягають особливій охороні; зобов'язує вживати заходів щодо недопущення знищення видів під час планування та здійснення господарської діяльності; добування (збирання) видів можливе у виняткових випадках лише з науковою і селекційною метою	До списку внесені всі види з «Червоної книги України» (2009), виявлені в області

Порівняльна характеристика офіційних переліків регіонально рідкісних рослин адміністративних територій України

Адміністративна територія	Кількість видів судинних рослин у переліку	Кількість видів інших груп рослин та грибів	Категорії та їхня характеристика	Статус регіонально рідкісних рослин за відповідним положенням	Примітки
Полтавська обл.	158	мохоподібні — 9, лишайники — 1	7 категорій: зниклі (0), зникаючі (I), вразливі (II), рідкісні (III), невизначені (IV), недостатньо відомі (V) і відновлені (VI)	підлягають особливій охороні; врахування спеціальних вимог щодо охорони видів під час вирішення питань відведення земельних ділянок, розробки проектної документації тощо; добування (збирання) видів можливе у виняткових випадках лише з науковою і селекційною метою; за порушення вимог охорони та відтворення — відповідальність згідно з чинним законодавством	У переліку трапляються деякі види з «Червоної книги України» (2009), що пов'язано з часом його офіційного затвердження
Рівненська обл.	64	немає	немає	підлягають особливій охороні; врахування вимог щодо їхньої охорони під час розробки нормативних актів місцевого рівня; за порушення вимог охорони та відтворення — відповідальність згідно з чинним законодавством	—
Сумська обл.	150	мохоподібні — 3, гриби — 22, лишайники — 2	немає	підлягають особливій охороні (заборонено збір і знищення видів, приймання сировини видів, продаж, будь-які роботи, що можуть призвести до корінних змін у рослинному покриві місць зростання); врахування вимог щодо їхньої охорони під час розробки нормативних актів місцевого рівня; за порушення вимог охорони та відтворення — відповідальність за чинним законодавством	—
Тернопільська обл.	112	немає	положення передбачає 7 категорій: зниклі, зниклі в природі, зникаючі, вразливі, рідкісні, неоцінені, недостатньо вивчені види, але в списку для видів вони не визначені	підлягають особливій охороні; врахування вимог щодо їхньої охорони під час розробки нормативних актів місцевого рівня; за порушення вимог охорони та відтворення — відповідальність за чинним законодавством	—
Харківська обл.	182	немає	немає	підлягають особливій охороні; врахування вимог щодо їхньої охорони під час розробки нормативних актів місцевого рівня; за порушення вимог охорони та відтворення — відповідальність за чинним законодавством	У переліку трапляються деякі види з «Червоної книги України» (2009), що пов'язано з часом його офіційного затвердження

Порівняльна характеристика офіційних переліків регіонально рідкісних рослин адміністративних територій України

Адміністративна територія	Кількість видів судинних рослин у переліку	Кількість видів інших груп рослин та грибів	Категорії та їхня характеристика	Статус регіонально рідкісних рослин за відповідним положенням	Примітки
Херсонська обл.	33	мохоподібні — 7, водорості — 2, гриби — 1, лишайники — 7	7 категорій: 0 — зниклі, I — зникаючі, II — вразливі, III — рідкісні в Херсонській обл., IV — невизначені, V — недостатньо відомі, VI — відновлені	підлягають обов'язковій охороні; добування видів можливе у виняткових випадках лише з науковою і селекційною метою; врахування вимог щодо їхньої охорони під час розробки нормативних актів місцевого рівня; за порушення вимог охорони та відтворення — відповідальність за чинним законодавством	У переліку трапляються деякі види з «Червоної книги України» (2009), що пов'язано з часом його офіційного затвердження
Хмельницька обл.	164	немає	немає	підлягають особливій охороні; врахування вимог щодо їхньої охорони під час розробки нормативних актів місцевого рівня; використання видів можливе з дозволу уповноважених органів	У переліку трапляються деякі види з «Червоної книги України» (2009), що пов'язано з часом його офіційного затвердження
Черкаська обл.	—	—	—	—	—
Чернівецька обл.	102	немає	немає	немає	У переліку трапляються деякі види з «Червоної книги України» (2009), що пов'язано з часом його офіційного затвердження
Чернігівська обл.	50	немає	немає	підлягають особливій охороні; добування видів здійснюється лише за дозволом відповідних інстанцій	У переліку трапляються деякі види з «Червоної книги України» (2009), що пов'язано з часом його офіційного затвердження
м. Київ	56	немає	немає	підлягають особливій охороні згідно з рішенням; положення — немає	У переліку трапляються деякі види з «Червоної книги України» (2009), що пов'язано з часом його офіційного затвердження
м. Севастополь	65	немає	немає	? (відомості відсутні)	У переліку трапляються деякі види з «Червоної книги України» (2009), що пов'язано з часом його офіційного затвердження

ністративних територіях, не варто вносити в такі документи, тим паче в одному загальному списку, як це зроблено в Одеській і Дніпропетровській областях. Такий підхід можна вважати вдалим за підготовки наукового, науково-популярного або довідкового видання регіональних Червоних книг, але ніяк не в офіційних документах. Вважаємо, що взагалі слід відмовитися від перелічування видів «Червоної книги України» для адміністративних територій в офіційних документах подібного типу, оскільки виявлення нового виду для території та необхідність термінових заходів щодо його охорони можуть бути не визнані чиновниками з посиленням на відсутність цього нового рідкісного виду у відповідних затверджених списках. На нашу думку, складання переліків видів рослин, які занесені до «Червоної книги України» та Міжнародних охоронних списків, необхідне для вирішення наукових питань, а юридично це може створити додаткові складнощі, тим більше, що Закон України «Про Червону книгу України» діє на території всієї країни, без будь-яких винятків.

Вважаємо за доцільне вносити до регіональних переліків не лише види судинних рослин, а й водорості, мохоподібні, гриби та лишайники. Звісно, це ускладнить роботу зі складання списків, оскільки потребує залучення відповідних фахівців, які є далеко не в усіх регіонах. Однак такий підхід забезпечить комплексність регіональної охорони, сприятиме виробленню ефективнішого підходу до відбору пріоритетних видів для збереження на певній території

Окрім того, офіційні регіональні переліки містять переважно наукові (латинські) й українські назви рослин, у деяких з них наведені лише українські назви (Івано-Франківська обл.) або тільки російські (м. Севастополь). Вважаємо, що у подальшій роботі слід обов'язково наводити наукові (латинські) назви з відповідними синонімами, якщо вони є, та українські назви рослин. Також доречно в структурі списку вказувати відділ, клас та родину, до яких належать рослини, використовуючи для цього таксономічний формат, прийнятий в останній редакції «Червоної книги України», щодо часу підготовки регіонального переліку.

На окремий розгляд заслуговує питання категорій рідкісності видів в офіційних регіональних списках. На сьогодні в 7 адміністративних регіонах країни у відповідних переліках використовується категоризація, причому підходи до визначення ка-

тегорій абсолютно різні. Тут знаходимо доволі дивні категорії для регіональних списків. Наприклад, у переліку Дніпропетровської області зазначена категорія «зниклі у природі», що більше стосується переліків державного та міжнародного рівнів, але ніяк не регіонального. У списку Одеської області — «екзоти, рідкісні в межах природного ареалу», у зв'язку з чим у регіональний офіційний документ потрапили *Taxus baccata* L. та низка інших видів дерев і кущів, які не мають жодного стосунку до природної флори Одещини. Після тривалих дискусій ми дійшли висновку, що використання категорій рідкісності в офіційних документах на регіональному рівні є недоречним, це іноді призводить до значної плутанини і помилок у їхньому визначенні. Однак для підготовки регіональних Червоних книг такий підхід, навпаки, буде корисним, але тут необхідно послуговуватися категоріями «Червоної книги України» або Міжнародних охоронних списків. У такому випадку види регіональної охорони на загальному тлі матимуть категорії рідкісності низького рівня, що, відповідно, демонструватиме їхнє соціологічне значення.

Далі розглянемо критерії відбору видів щодо внесення до офіційних переліків регіонально рідкісних рослин адміністративних регіонів України. Це питання вже двічі порушувалося у вітчизняній літературі [14, 33]. Однак один із запропонованих підходів [33] фактично дублює критерії відбору видів до «Червоної книги України», які доволі важко використовувати на регіональному рівні, і не містить суттєво нової інформації. Інший підхід [14] заслуговує на подальшу наукову дискусію. Проте ми вважаємо, що сьогоденна деталізація у вивченні багатьох флор у межах адміністративних територій, зокрема Кіровоградської, Харківської і Київської областей, відсутність фахівців з певних складних таксономічних груп, навіть у масштабах країни, та деякі інші чинники частково унеможливають використання цієї методики.

На нашу думку, до офіційних переліків регіонально рідкісних рослин адміністративних регіонів України мають потрапляти тільки аборигенні види місцевої флори, без будь-яких винятків, навіть для археофітів. Вважаємо, що головним критерієм для відбору видів має бути хорологічний. Види, відомі в регіоні з 1—10 локалітетів, цілком заслуговують на обов'язкове внесення до переліку, оскільки, зазвичай, саме вони визначають унікальність і своєрідність флори певної території. Для відбору видів, які

відомі в регіоні з 11—50 місцезнаходжень, додатково необхідно розглядати відомості щодо сучасного стану та динаміки площі з урахуванням показників щільності й загальної чисельності особин та структури популяцій, а також еколого-ценотичних характеристик виду, їхньої приуроченості до рідкісних рослинних угруповань або специфічних місцезростань. Популяційний та еколого-ценотичний критерії тут є додатковими. Крім того, відбираючи види, дослідники мають прагматично ставитися до ситуації, яка складається у природокористуванні в конкретному регіоні на час підготовки списку. Тому до переліку слід вносити види, популяції яких зазнають цілеспрямованого знищення або пошкодження внаслідок того, що ці рослини є декоративними, лікарськими або символічними тощо. Безумовно, при цьому необхідно обов'язково враховувати хорологічний (вид відомий не більш як зі 100—150 локалітетів у регіоні), а також популяційний та еколого-ценотичний критерії.

Описаний підхід значною мірою використала Т.Л. Андрієнко, складаючи список регіонально рідкісних рослин Українського Полісся [1]. У результаті до нього ввійшли такі групи видів: 1) досить рідкісні бореальні рослини із голарктичним, циркумполярним та євразійським ареалами, які спорадично трапляються саме в цьому регіоні; 2) південні види, які в регіоні перебувають на північній межі ареалу; 3) центральноєвропейські види, що зростають на північно-східній та східній межі ареалу; 4) нечисленні ендемічні та субендемічні види Українського Полісся. Перелік містить також деякі види інших груп регіонально рідкісних рослин, загалом він налічує 46 видів.

Вважаємо, що доцільно до категорії рідкісних рослин, тобто тих, які юридично охороняються на різних рівнях — від регіонального до міжнародного, відносити 15—20 % від флори регіону, принаймні в межах помірної зони. Це та кількість видів, яку необхідно і цілком реально забезпечити відповідними заходами збереження.

Таким чином, Україна має тривалу історію наукового і юридичного створення та ведення регіональних списків рідкісних рослин, що дає підстави ефективно організувати збереження рослинного різноманіття на регіональному рівні. Разом з тим нині склалася ситуація, яка потребує негайної уніфікації офіційних переліків регіонально рідкісних рослин адміністративних територій країни, що

значно посилить їхню юридичну цінність і підвищить ефективність охорони природи в нашій країні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрієнко Т.Л. Рідкісні види судинних рослин Українського Полісся // Укр. ботан. журн. — 2008. — 65, № 5. — С. 666—673.
2. Андрієнко Т.Л., Горностай В.І., Графін М.В., Дадашева Т.Г., Карпенко Ю.О., Селюченко Н.М., Осипець В.М., Яковенко О.І. Зелені скарби Чернігівщини. — Чернігів: б.в., 2004. — 84 с.
3. Андрієнко Т.Л., Лукаш О.В., Прядко О.І., Карпенко Ю.О., Лобань Л.О., Жигаленко О.А., Арап Р.Я., Дідик О.В. Рідкісні види судинних рослин Чернігівщини та їх представленість на природно-заповідних територіях області // Заповідна справа в Україні. — 2007. — Т. 13, вип. 1—2. — С. 33—38.
4. Байрак О.М., Стецюк Н.О. Атлас рідкісних і зникаючих рослин Полтавщини. — Полтава: «Верстка», 2005. — 248 с.
5. Баранський О.Р. Рідкісні та зникаючі види флори Волинського Полісся (хорологія, еколого-ценотичні особливості, охорона): Автореф. дис. ... канд. біол. наук / Нац. бот. сад ім. М.М. Гришка НАН України. — К., 2005. — 20 с.
6. Бойко М.Ф., Подгайний М.М. Червоний список Херсонської області. — Херсон: Айлант, 1998. — 28 с.; 2-е вид. — Херсон: Terra, 2002. — 27 с.
7. Бурда Р.И., Остапко В.М., Ларин Д.А. Атлас охраняемых растений. — Киев: Наук. думка, 1995. — 124 с.
8. Вопросы развития Крыма. Вып. 13. Мат-лы к Красной книге Крыма / В.В. Корженевский, А.В. Ена, С.Ю. Костин и др. — Симферополь: Таврия-Плюс, 1999. — 164 с.
9. Гамор Ф.Д., Гамор А.Ф., Антосяк Т.М. Регіональний червоний список судинних рослин Закарпаття та деякі практичні аспекти їх охорони // Наук. вісн. Ужгород. ун-ту. Сер. біол. — 2009. — Вип. 25. — С. 89—107.
10. Дубовик О.Н. Редкие виды растений Донецкой Лесостепи и необходимость их охраны // Зелёное строительство в степной зоне УССР. — Киев: Наук. думка, 1970. — С. 27—38.
11. Заповідні куточки Кіровоградської землі / За ред. Т.Л. Андрієнко. — К.: Артур-А, 1999. — 240 с.
12. Заповідні перлини Хмельниччини / За ред. Т.Л. Андрієнко. — Кам'янець-Подільський: Вид-во ПП Мошинський В.С., 2008. — 248 с.
13. Исаева Р.Я., Маслова В.Р., Николаева Е.С., Луценко А.И. Редкие, исчезающие, реликтовые и эндемичные виды флоры Ворошиловградской области. — Ворошиловград: б.и., 1988. — 80 с.
14. Кагало О.О. «Регіональні Червоні книги» — концепція й принципи формування (мат-ли до обговорення) // Рослин. світ у Червоній книзі України: впровадження Глобал. стратегії збереження рослин: Мат-ли II міжнар. наук. конф. — К.: ПАЛИВОДА А.В., 2012. — С. 19—23.
15. Кагало О.О., Сичак Н.М. Рідкісні, зникаючі та інші види судинних рослин Львівської області (Україна), які потребують охорони // Наук. основи збереження біот.

- різноманітності / Тем. зб. Ін-ту екології Карпат НАН України. — Вип. 4. — Львів: Ліга-Прес, 2003. — С. 47—59.
16. Коломійчук В.П. Рідкісні види островів північно-західного Приазов'я та Присивашся // Укр. ботан. журн. — 2000. — 57, № 6. — С. 702—706.
  17. Коломійчук В.П. Сучасний список регіонально рідкісних судинних рослин Запорізької області // Промышл. ботаника. — 2011. — Вып. 11. — С. 105—111.
  18. Кондратюк Е.М., Бурда Р.И. Охрана редких и исчезающих видов местной флоры // Промышл. ботаника. — Киев: Наук. думка, 1980. — С. 156—220.
  19. Кондратюк Е.Н., Остапко В.М. Редкие, эндемичные и реликтовые растения юго-востока Украины в природе и культуре — Киев: Наук. думка, 1990. — 152 с.
  20. Конішук В.В., Андрієнко Т.Л., Царенко П.М., Байдашніков О.О., Вірченко В.М., Висоцька О.П., Зеленко С.Д., Кіндер О.О., Конішук М.О., Котенко А.Г., Матейчик В.І., Придюк М.П., Прядко О.І., Титар В.М. Червона книга Волинської області // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Розділ IV. Екологія. — 2010. — 12. — С. 157—176.
  21. Конішук В.В., Мосякін С.Л., Царенко П.М., Кондратюк С.Я., Борисова О.В., Вірченко В.М., Придюк М.П., Фіцайло Т.В., Гаврись Г.Г., Титар В.М., Шулова Т.В. Червона книга Київської області // Агроекол. журн. — 2012. — № 3. — С. 46—58.
  22. Конопля О.М., Ісаєва Р.Я., Конопля М.І., Остапко В.М. Рідкісні й зникаючі рослини Луганської області. — Донецьк: Вид-во «УкрНТЕК», 2003. — 340 с.
  23. Красная книга Приазовского региона. Сосудистые растения / Под ред. В.М. Остапко, В.П. Коломийчука. — Киев: Альтерпрес, 2012. — 276 с.
  24. Кричфалуший В.В., Будніков Г.В., Мигаль А.В. Червоний список Закарпаття: види рослин та рослинні угруповання, що знаходяться під загрозою зникнення. — Ужгород: б.в., 1999. — 140 с.
  25. Кучеревський В.В. Атлас рідкісних і зникаючих рослин Дніпропетровщини. — К.: Фітосоціоцентр, 2001. — 360 с.
  26. Лавренко Є.М. Список рідкісних рослин, що їх знайдено в межах Таганрозької та Маріупольської округ між р. Міусом та р. Кальміусом // Вісті Харків. с.-госп. ін-ту. — Харків, 1927. — № 8/9. — С. 41—48.
  27. Лукаш А.В., Андриенко Т.Л. Редкие и охраняемые растения Полесья (Польша, Беларусь, Украина, Россия). — Киев: Фитосоциоцентр, 2011. — 168 с.
  28. Луке Ю.А., Крюкова И.В. Ценные, редкие и исчезающие растения флоры Крыма, подлежащие заповедной охране // Ботан. журн. — 1973. — 58, № 1. — С. 97—106.
  29. Луке Ю.А., Крюкова И.В., Привалова А.А. Растения флоры Крыма, рекомендуемые для заповедной охраны // Бюлл. Гос. Никитского ботан. сада. — Ялта, 1975. — Вып. 3 (28). — С. 13—20.
  30. Любинская Л.Г. Аутофитосоциология флоры Каменецкого Приднестровья и сохранение генофонда путем первичной интродукции: Автореф. дисс. ... канд. биол. наук / Ин-т ботаники им. Н.Г. Холодного — Киев, 1990. — 16 с.
  31. Малиновський К., Царик Й., Кияк В., Нестерук Ю. Рідкісні, ендемічні, реліктові та погранично-ареальні види Українських Карпат. — Львів: Ліга-Прес, 2002. — 76 с.
  32. Маслова В.Р., Лесняк Л.І., Мельник В.І., Перегрим М.М. Червона книга Луганської області. Судинні рослини. — Луганськ: Знання, 2003. — 280 с.
  33. Методика створення списку регіонально рідкісних видів мікобіоти, флори, фауни (на прикладі Київської області) / В.В. Конішук, С.Л. Мосякін, П.М. Царенко та ін. — К.: Глобус, 2012. — 38 с.
  34. Минина Ю.В., Гапоненко Н.Б. Редкие и исчезающие растения центрального бассейна Северского Донца, их охрана в природе и культуре // Интродукция растений. — 1999. — № 3—4. — С. 8—11.
  35. Орлов О.О. Рідкісні та зникаючі види судинних рослин Житомирської області. — Житомир: Волинь, ПП-Рута, 2005. — 296 с.
  36. Остапко В.М. Раритетный флорофонд юго-востока Украины (хорология). — Донецк: ООО «Лебедь», 2001. — 121 с.
  37. Остапко В.М. Эйдологические, популяционные и ценолитические основы фитосоциологии на юго-востоке Украины. — Донецк: ООО «Лебедь», 2005. — 408 с.
  38. Офіційні переліки регіонально рідкісних рослин адміністративних територій України (довід. видання) / Укл.: Т.Л. Андрієнко, М.М. Перегрим. — К.: Альтерпрес, 2012. — 148 с.
  39. Панченко С.М. Рідкісні види Старогутського лісового масиву (Сумська область) // Укр. ботан. журн. — 1999. — 56, № 1. — С. 22—23.
  40. Перегрим М.М. Рідкісні та зникаючі види флори Донецького кряжу: Автореф. дис. ... канд. біол. наук / Нац. бот. сад ім. М.М. Гришка НАН України. — К., 2006. — 19 с.
  41. Перегрим М.М. Репрезентативність цибулинних і бульбоцибулинних видів рослин природної флори України в охоронних списках різних рівнів // Укр. ботан. журн. — 2012. — 69, № 6. — С. 832—846.
  42. Рак О.О. Рідкісні види судинних рослин Лівобережного Полісся України: Автореф. дис. ... канд. біол. наук / Нац. бот. сад ім. М.М. Гришка НАН України. — К., 2012. — 18 с.
  43. Раритетний фітогенофонд західних регіонів України (социологічна оцінка й наукові засади охорони) / С.М. Стойко, П.Т. Ященко, О.О. Кагало, Л.І. Мілкіна, Л.О. Тасенкевич, М.М. Загальський. — Львів: Ліга-Прес, 2004. — 232 с.
  44. Рідкісні та зникаючі види судинних рослин Житомирської області. Офіційний перелік. Фотодовідник / За ред. О.О. Орлова, А.О. Вергелеса. — Житомир; Новоград-Волинський: НОВОград, 2011. — 208 с.
  45. Рідкісні та зникаючі види рослин Львівщини / Л. Тасенкевич, Н. Калінович, М. Сорока та ін. — Львів: «Бона», 2011. — 124 с.
  46. Стойко С.М. Карпатам зеленіти вічно. — Ужгород: Карпати, 1977. — 175 с.
  47. Тарасов В.В. Основные редкие и исчезающие растения Днепропетровской и Запорожской областей (К итогам работы комплексной экспедиции ДГУ по исслед. лесных биогеоценозов Степной зоны и их биол. разнообразия) // Экология та ноосферология. — 1999. — 6, № 1—2. — С. 94—119.

48. *Хотинська височина* / За ред. В.П. Коржика. — Чернівці: ДрукАрт, 2012. — 336 с.
49. *Червона книга Дніпропетровської області. (Рослинний світ)* / За ред. А.П. Травлеєва. — Дніпропетровськ: ВКК «Баланс-Клуб», 2010. — 500 с.
50. *Червона книга Донецької області: рослинний світ (рослини, що підлягають охороні в Донецькій області)* / За заг. ред. В. М. Остапка. — Донецьк : «Новая печать», 2010. — 432 с.
51. *Червона книга України. Рослинний світ* / За ред. Я.П. Дідуха — К.: Глобалконсалтинг, 2009. — 912 с.
52. *Чопик В.І. Рідкісні рослини УРСР та їх охорона.* — К.: Наук. думка, 1963. — 45 с.
53. *Чопик В.І. Рідкісні рослини України.* — К.: Наук. думка, 1970. — 188 с.
54. *Чорней І.І., Буджак В.В., Токарюк А.І. Сторінками Червоної книги України (рослинний світ). Чернівецька область.* — Чернівці: ДрукАрт, 2010. — 459 с.
55. *Шевчик В.Л., Куземко А.А., Чорна Г.А. Список рідкісних видів судинних рослин, що підлягають охороні в межах Черкаської області // Заповідна справа в Україні.* — 2006. — Т. 12, вип. 1. — С. 11—17.
56. *Шелегеда В.І., Шелегеда О.Р. Рідкісні та зникаючі рослини Запорізької області.* — Запоріжжя: «Тандем Арт Студія», 2008. — С. 68—70.
57. *A sustainable future for Europe; the European Strategy for Plant Conservation 2008 — 2014 / Developed by the Planta Europa and the Council of Europe.* — Salisbury, UK — Strasbourg, France, 2008. — 63 p.
58. *Bilz M., Kell S.P., Maxted N., Lansdown R.V. European Red List of Vascular Plants.* — Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2011. — x + 132 p.
59. *Global Strategy for Plant Conservation. A guide to the GSPC: all the targets, objectives and facts / Completed by S. Sharrock.* — Richmond: BGCI, 2012. — 36 p.
60. *IUCN Red List of Threatened Species. Version 2011.2.* — Електронне джерело: <www.iucnredlist.org> — 8 March 2013.

Рекомендує до друку
С.Л. Мосякін

Надійшла 22.03.2013 р.

Н.Н. Перегрим¹, Т.Л. Андриенко²

¹ Научно-исследовательская лаборатория «Ботанический сад» Учебно-научного центра «Институт биологии» Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

² Институт ботаники имени Н.Г. Холодного НАН Украины, г. Киев

СПИСКИ РЕГІОНАЛЬНО РЕДКИХ РАСТЕНИЙ АДМИНИСТРАТИВНЫХ ТЕРРИТОРИЙ И ПРИРОДНЫХ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ

В статье изложена история возникновения и развития списков регионально редких растений и региональных Красных книг в Украине, проведен анализ действующих, официально утвержденных перечней регионально редких растений административных территорий, а также предложены рекомендации по их унификации.

Ключевые слова: редкие растения, региональные охраняемые списки, Красная книга, флора Украины, сохранение растений.

М.М. Peregrym¹, Т.Л. Andrienko²

¹ Research Laboratory «Botanical Garden» of the Educational and Scientific Centre «Institute of Biology», National Taras Shevchenko University of Kyiv

² M.G. Kholodny Institute of Botany, National Academy of Science of Ukraine, Kyiv

REGIONAL LISTS OF RARE PLANTS OF ADMINISTRATIVE TERRITORIES AND NATURAL REGIONS IN UKRAINE

A history of creation and development of the Regional Lists of rare plants and Regional Red Data Books in Ukraine is presented. Analysis of the current official Regional Lists of rare plants in the administrative territories has been carried out. Recommendations for their unification are given.

Key words: rare plants, Regional Red Lists, Red Data Book, flora of Ukraine, plant conservation.